

Структура уроків читання казок нічим не відрізняється від будови уроків опрацювання оповідань. Після ознайомлення з текстом і тлумачення слів і виразів застосовується вибіркоче читання, відповіді на запитання, складання плану (малюнкowego, словесного), різноманітні форми переказу. Зміст, мета і завдання кожного з цих етапів залежать від тексту казки.

Методи та прийоми роботи над казкою схожі з тими, що використовуються при роботі з оповіданнями. Так, до методів можна віднести словесні та ілюстративні, а до прийомів – бесіду, розповідь, інсценізацію, переказ.

Казка читається так, як і оповідання, але цей вид творів має свою специфіку. При вивченні казки учні повинні зрозуміти виведені в ній образи. У підготовчій роботі до читання казки дітей підводять до усвідомлення її образів, а часом і до розкриття моральної ідеї в ній. У переважній більшості казок розгортається боротьба добра зі злом, і ця боротьба обов'язково закінчується перемогою добра (правди) над злом (кривдою). У попередній бесіді не варто учням казати, що казка – це видумане. Питання особливостей казки можна розібрати після читання і переказу її. Тоді вчитель може пояснити, що в казках відображені погляди людей у далекому минулому, коли люди на явища природи дивились, як на надприродні. Тварини тоді людям здавались рівними з ними.

Отже, провідними методами роботи щодо формування морально-етичних суджень молодших школярів на уроках читання є словесно-інформаційні, словесно-евристичні, словесно-дослідницькі, наочно-дослідницькі, практично-дослідницькі, практично-евристичні, проблемно-пошукові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови. – К., 1992.
2. Сучасний урок у початкових класах / О.Я.Савченко. – К.: “Магістр-S”, 1997.

УДК 37.017.4:37.035.6

О.М. Міщеня

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються та аналізуються філософські засади технології формування громадянської відповідальності старшокласників у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Серед головних завдань, які вирішує сучасна педагогічна технологія є пошук правильних і надійних шляхів методологічної побудови педагогічної системи вивчення та вдосконалення реального педагогічного процесу в сучасній загальноосвітній школі.

Philosophical base of technology forming of civic responsibility of senior pupils in the process of studying the humanities is analyzed in this article. Among the main tasks, which modern pedagogical technology deals with is search of right and reliable ways of methodological building pedagogical system of studying and improving real pedagogical process in modern secondary school.

Методологія наукового пізнання у нашому дослідженні визначається як система знань про вихідні положення громадянської відповідальності особистості, яка включає такі аспекти:

- узагальнення основних засад громадянської активності на основі вивчення емпіричних фактів;

- врахування принципів та методів одержання наукової інформації для діагностики та передбачення основних аспектів громадянської відповідальності особистості відповідно до розвитку педагогічної науки;

Здійснюючи науково-педагогічний пошук, ми зробили порівняльний системний аналіз наукового терміну – “методологія”. *Методологія* – вчення про методи пізнання світу, сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до об’єкта її пізнання [12].

Методологія – грецьке слово, що означає шлях до будь-чого, засіб досягнення мети, об’єднання прийомів дослідження, що використовуються у будь-якій науці [16].

Методологія – стратегія наукового пошуку, яка спирається на усвідомлення завдань, методів, ціннісних характеристик, вирішення наукових проблем [13].

У плані розвитку теорії процесу формування громадянської відповідальності особистості наукова методологія передбачає:

- вчення про зміст і функції наукового знання;
- обґрунтування вихідних, фундаментальних, загальнонаукових аспектів (на основі гіпотез, концепцій, фактів, педагогічних закономірностей);
- вчення про методи наукового дослідження та узагальнення практичного досвіду реалізації технології формування громадянської відповідальності старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу.

Такий підхід до розуміння основних положень громадянського виховання особистості дає підставу конкретизувати основні завдання загальноосвітньої підготовки старшокласника, які передбачають:

- розвиток його інтелектуальних і творчих здібностей у навчальному процесі;
- удосконалення громадянської відповідальності особистості у виховному процесі;
- розвиток інтересу старшокласників до самоосвіти у реалізації громадянського становлення.

Ці завдання складають певний педагогічний аспект і діалектично взаємопов’язані з психологічним аспектом, який передбачає:

- розвиток сприйняття нового, позитивного у виховному процесі;
- удосконалення логічної пам’яті, здатності до громадянського узагальнення політичних процесів у дидактичному аспекті;
- шліфування процесу морального мислення та поведінки особистості.

Освіта XXI століття – це відродження людського в людині, вивершення її індивідуальності, розвиток свідомого і творчого ставлення до життя, її духовне вдосконалення. Відомий вчений-філософ, академік В.Г. Кремень у праці “Поступ до нової філософії освіти в Україні” [11] наголошує, що у новій філософії освіти особистість постає соціокультурною істотою, яка постійно розвивається, разом з оточуючою її соціокультурною системою. Тому головною особливістю сучасного педагогічного мислення є насамперед конструювання цілісних освітніх моделей громадянського спрямування, які відображають особливості сучасних інтенсивних технологій у виховному процесі.

Досліджуючи обрану проблему, ми вивчали сучасне розуміння наукових термінів “громадянське виховання”, “громадянське переконання”. Так в українському педагогічному словнику подається таке розуміння громадянського виховання. **Громадянське виховання** – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною. До основних елементів громадянськості належить моральна й правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов’язки, в гармонічному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів. Основні риси громадянина закладаються в дитячому, підлітковому, юнацькому віці на основі досвіду, набутого в родині, школі, соціальному середовищі, і в подальшому формуються протягом усього життя людини. Основна мета громадянського виховання – виховання у людини

моральних ідеалів суспільства, почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби в праці на благо суспільства. В сучасних умовах важливою громадянською якістю стає здатність людини до самовизначення, завдяки якому людина зможе розумно існувати в умовах вибору, тобто в умовах свободи й відповідальності [2].

Проблема виховання не нова, вона має тривалу історію. Ідеї громадянського розвитку були висвітлені такими відомими діячами, педагогами, вченими, як М. Драгоманов, К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Але заглядаючи в недалеке минуле, необхідно підкреслити, що у радянській педагогіці поняття громадянського виховання було відсутнє. Так, наприклад у 2-х томному “Педагогічному словнику” (М., 1960) було зафіксовано, що громадянське виховання – це реакційний напрямок у буржуазній педагогіці епохи імперіалізму, а у чотиритомній педагогічній енциклопедії (М., 1964-1968) взагалі ігноровано.

У ході науково-пошукової роботи виявили, що громадянське виховання – це формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість старшокласнику відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною. До основних елементів громадянськості належить моральна й правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов’язки, в гармонічному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів. Основні риси громадянина закладаються в дитячому, підлітковому, юнацькому віці на основі досвіду, набутого в родині, школі, соціальному середовищі, і в подальшому формуються протягом усього життя людини. Основна мета громадянського виховання – виховання у людини моральних ідеалів суспільства, почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби в праці на благо суспільства. В сучасних умовах важливою громадянською якістю стає здатність старшокласника до самовизначення, завдяки якому людина зможе розумно існувати в умовах вибору, тобто в умовах свободи й відповідальності [2].

Громадянське переконання – у нашому дослідженні виступає як складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання громадянських знань, почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості та розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами морального права в усіх сферах діяльності людини. Громадянське переконання спрямоване насамперед на виховання в старшокласників гуманістичних якостей, інтересів і любові до громадянської діяльності в її різноманітних проявах [2].

У нашому дослідженні встановлено, що громадянське виховання – у найбільш загальному розумінні – формування суспільного досвіду особи (єдність поглядів, ідеалів, почуттів, смаків, потреб тощо), необхідного для її самоствердження як у царині сприймання, так і в царині творчої діяльності. Засобами громадянського виховання є природа, мистецтво, наука, світ міжлюдських відносин тощо. Сформований громадянський досвід зумовлює ставлення і розвиток світоглядних переконань людини, її етичних норм поведінки [8].

Історичні аспекти громадянського виховання особистості мають свою динаміку. Громадянське виховання викликало інтерес з давніх часів: учення піфагорійців про вплив природи і музики на душу людини, ідеї Платона про мистецтво, що формує моральні засади і створює внутрішню гармонію людини, концепція Арістотеля про очищення мистецтвом (катарсис). Ідеї громадянського розвитку були висвітлені такими відомими діячами, педагогами, вченими як Дідро, Руссо, Песталоцці, К. Ушинський, І. Франко, Леся Українка, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський і багатьох інших [3].

Порівняльний аналіз наукових термінів, поданих у педагогічних словниках, показує, що є різні підходи до розуміння їх змісту, а це дозволяє виробити власне ставлення до бачення сучасних аспектів громадянського виховання особистості.

Сучасні українські вчені-філософи Є. Причепій, А. Черній, В. Гвоздецький, Л. Чекаль акцентують увагу на історичних аспектах філософії Просвітництва й романтизму в Україні. Зокрема, у посібнику “Філософія” (2001) йдеться про те, що на етапі раннього Просвітництва

центром розвитку філософської думки в Україні був лише Київ (Києво-Могилянська академія) і певною мірою Львів та Острог, то в першій половині XIX ст. у багатьох регіонах виразно окреслилася тенденція до специфічного розв'язання філософських проблем, в популяризації західноєвропейської філософської думки. Київ традиційно був центром філософського життя України, де на місці закритої російським царатом Києво-Могилянської академії згодом запрацювали Київська духовна академія (1819) і Київський університет (1834), то для філософських гуртків Полтави, Ніжина, Харкова, де 1805 р. було відкрито університет, активне поширення ідей філософії західного Просвітництва було справою новою [9: 235].

Автори І. Бичко, І.Бойченко, М.Бузький, В.Табачковський у підручнику “Філософія” (2002) розглядають духовність як складову частину громадянського розвитку особистості. Вони акцентують увагу на тому, що свідомість, пізнання, мислення, почуття й відчуття, переживання, емоції тощо є специфікаціями тієї особливої характеристики екзистенційного людського буття, яку звичайно називають духом, або духовністю. Суб’єктом духовності є те, що в історії філософії називали душею. Душевне життя складається з настроїв, почуттів, прагнень, тобто з переживань. Але “переживається” тут не предметне буття, а тривалість. Сюди ж належить і переживання морального обов’язку: я мушу не тому, що мене примушують ззовні, – я сам так хочу і тому мушу. Душевне життя є переживанням внутрішніх станів тривання організму – основою громадянського виховання [15: 156].

На сучасному етапі розвитку громадянського виховання особистості важлива роль належить відомому досліднику Карлу Ясперсу (1883-1969), доктору психології, одному з засновників екзистенціалізму. Вся творчість Карла Ясперса присвячена вивченню людини, її спілкуванню з собою подібними. Саме тому центральною категорією філософії Ясперса є поняття комунікації. На ґрунті комунікації вчений намагався розв’язати питання про зв’язок розуму та екзистенції. У своєму пошуку справжніх комунікацій Ясперс наслідує датського філософа С.Кейкегора – засновника екзистенціального напрямку в філософії [14].

К.Ясперс створив найбільш поглиблену наукову концепцію різних рівнів дослідження людського “Я”:

- перший рівень – це “Я” емпіричне “людина – частина природи, її тіло”. “Буття емпіричного – предмет дослідження біологічної науки”. На цьому рівні ми маємо справу з природнім індивідом, який намагається задовільнити свої потреби. Виходячи з того, що він жива істота, повинен зберегти сьогодні і забезпечити своє існування в майбутньому. Комунікаційна форма існування людей на цьому рівні обумовлює їх необхідність виживання: люди згуртовуються перед небезпекою, але для них таке об’єднання не мета, а засіб.
- другий рівень “Я” – “предметна свідомість”. В предметній свідомості лише Я: Я – маю засоби предметного знання в категоріях. Я осягаю те, що протиставили мені як визначене предметне буття і визнаю в якості загального значимого можливе пізнання всього наявного в світі.

К. Ясперс вводить поняття “свідомість взагалі”, яке є об’єктом вивчення логіки та трансцендентної філософії, а предметний світ, умовою існування якого він є вивчається природничими науками.

У емпіричного Я є одна перевага перед свідомістю взагалі: емпіричний індивід, явище, існує в дійсності і в часі, тоді як трансцендентальне “Я” – уявне, а не дійсне. Людина як жива істота відрізняється від інших, але об’єктивно вона повинна бути комунікативною. Лише за цієї умови людина може знайти себе, – своє “Я”. “Життя людини, – пише Ясперс, – не є щось суто об’єктивно подібне життю тварини, а становить одне ціле з душею, яка також залежить від тіла, оскільки з свого боку визначає своє Я”. Глибинним ядром людини є її екзистенція, яка не може перебувати серед предметного світу, а отже, не є предметом ні наукового пізнання ні філософського споглядання. Екзистенція на думку Ясперса – є свобода, саме в ній буття особистості. Звідси випливає висновок: “або людина –

як предмет дослідження, або людина – як свобода”. Останнє визначає сутність Ясперівського експерименту, коріння якого сягають в релігію.

Оригінальним є підхід Ясперса до аналізу розвитку історії. В своїй роботі “Джерела історії і її буття” вчений намагається дати інтерпретацію (власне бачення) з позиції філософії. Вчений переконаний, що історія людства головним чином визначається духовними факторами. Серед них головну роль відіграють ті, що пов’язані з вільним життям, а, отже, змістоутворюючою домінантою є трактування трансцендентного (надприродного) Бога. Ясперсу належать такі праці: “Загальна психологія” (1913), “Психологія світоглядів” (1919), “Про істину” (1947), “Розум і антирозум нашої епохи” (1950).

Оригінальний стиль їх викладу, наближений до філософської публіцистики та логічних узагальнень. Викладений матеріал подається у вигляді вільних роздумів. Філософські погляди Карла Ясперса сприяли науковим пошукам у розв’язку проблеми музично-естетичного спрямування. Отже, його праці стали певним філософським фундаментом для організації методики нашого дослідження, що дало змогу використати гуманістичні ідеї.

У дослідженні обґрунтовується, що серед завдань, які вирішує сучасна педагогічна наука, одним із основних є пошук правильних і надійних шляхів методологічної побудови процесу громадянського виховання особистості, вивчення та вдосконалення реальної професійної підготовки в сучасному вищому закладі освіти. У законі України “Про освіту” (від 23 березня 1996 р.) наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості за найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [17].

Ми встановили, що важливим напрямом розвитку цієї проблеми є розуміння принципів єдності історичного і логічного в сучасному громадянському вихованні старшокласників, яке базується на використанні об’єктивних даних психолого-педагогічної науки.

Так, історичне і логічне належать до найбільш загальних і універсальних категорій діалектики і їх знання необхідне кожному досліднику. Зіставлення, які існують у філософській літературі з питань визначення категорій історичного та логічного, показують, що до категорії історичного слід підходити з позицій онтологічних і гносеологічних аспектів та розуміти їх як об’єктивний процес виникнення, зміни і розвитку природи, суспільства та мислення.

Логічне у своєму загальному значенні виступає як “зрозуміле” (відбите у поняттях, системі абстракцій) теоретичне відображення історичного у всіх його формах і проявах та як об’єктивний процес розвитку природи і суспільства, як пізнання цього розвитку особистістю. Особливо яскраво багатосторонність смислових відтінків категорій історичного і логічного виявляється при розгляді різних аспектів їх діалектичного зв’язку. Коротко ці аспекти можна сформулювати у такій логічній послідовності:

- співвідношення об’єктивного процесу розвитку та його відбиття у свідомості особистості;
- співвідношення історичного і логічного в системі об’єктивної дійсності;
- співвідношення історичного і логічного в процесі пізнання реальної дійсності.

Загальним для всіх перерахованих аспектів є взаємне проникнення моментів історичного та логічного, при якому історичне з об’єктивною необхідністю відбивається (запам’ятовується) в логічному, а логічне, з часом стає історичним. Внаслідок цього у процесі об’єктивної діяльної спрямованості єдність історичного та логічного виділяється (обґрунтовується) як один із важливих принципів наукового пізнання у процесі громадянського виховання особистості [4].

Системний аналіз механізму дії принципу єдності історичного і логічного дає підставу зрозуміти два основних способи відображення історичного в логічному. Перший спосіб дії зазначеного принципу, більш повно і ґрунтовно розроблений в українській філософській науці, полягає в тому, що в узагальненому відображенні історичного в логічному відбувається скорочення його повторень і хронологічно послідовне його відтворення у логічно чіткій формі, увільненій від випадковостей, зигзагів, відхилень.

У ході наукового пошуку виявили, що особливості другого способу полягають у тому, що в процесі вдосконаленого відображення історичного в логічному відбувається теоретичне розчленування явища, предмета, педагогічної закономірності на вищих етапах їх розвитку при розгляді їх сторін у тій послідовності, в якій вони існують в структурі явища, предмета чи педагогічної закономірності, а не в історичній послідовності їх зародження, становлення, подальшого формування. Ці два способи відображення історичного та логічного рівноцінні і перебувають в умовах діалектичної взаємодії та існування. Користуючись розумінням принципу єдності історичного та логічного, в результаті філософського аналізу можна виділити відповідні сторони їх взаємодії у технології громадянського виховання старшокласників в процесі вивчення предметів гуманітарного циклу. Основними є такі:

- співвідношення об'єктивного процесу розвитку природи, суспільства, мислення та їх відображення у процесі громадянського виховання особистості сучасної школи, гімназії. Вони знаходять своє вираження у вигляді наукових положень і психолого-педагогічних закономірностей щодо конкретно-історичного характеру навчально-пізнавальної діяльності майбутніх громадян;
- співвідношення в історії та логіці об'єктів педагогічної науки та педагогічної практики у громадянському вихованні особистості старшокласника.

Цей аспект передбачає єдність динаміки розвитку та логіки будь-якого об'єкта процесу громадянського виховання старшокласників в процесі вивчення предметів гуманітарного циклу, генезису і структури педагогічної теорії, історичної і сучасної викладацької практики, історії становлення загальноосвітньої школи та її стану сьогодні, педагогічних поглядів, ідей, теорій, форм і методів навчально-пізнавальної діяльності учнів у її історичному розвитку і на нинішньому етапі підготовки майбутніх громадян незалежної держави;

- співвідношення історичного та логічного в науковому, навчальному, методичному, організаційному, пізнавальному процесах. Мається на увазі участь цих категорій в утворенні та формуванні наукових знань громадянського виховання особистості, у вивченні педагогічних закономірностей, розумінні їх суті та у розвитку моральних навичок майбутніх громадян [4].

Наше обґрунтування базувалось на тому, що принцип єдності історичного та логічного допомагає осмислити логіку становлення громадянського виховання особистості майбутніх випускників загальноосвітньої школи, гімназії на основі структурних генетичних особливостей розвитку наукового знання. Такий підхід дозволяє реалізувати механізм перетворення генетичних зв'язків між елементами нової теорії (яка тільки зароджується і набирає сили) у структурно-логічні зв'язки, що характеризують уже завершену, сформовану теорію громадянського виховання особистості старшокласника.

Виходячи з розуміння логічного як скороченого і перетвореного історичного, даний принцип пояснює, чому зміст сучасної педагогічної теорії не є лише обмеженим, скороченим протоколом усієї попередньої історії свого розвитку. Він показує, що створення теорії громадянського виховання особистості несе в собі момент оновлення як наслідок критичного переосмислення історичного з точки зору більш високого стану логічної довершеності даної теорії у загальноосвітній підготовці майбутніх громадян.

У зв'язку із специфікою структури використання аспектів громадянського виховання особистості старшокласника та завданнями, які стоять перед викладачами у засвоєнні законів логіки та філософських категорій обґрунтовано дидактичні аспекти пізнавальної діяльності та закономірності побудови педагогічної системи як складової ланки процесу

громадянського виховання старшокласників в ході вивчення предметів гуманітарного циклу. Результати дослідження дозволили визначити механізм логічного пізнання процесу громадянського виховання учнів, врахування закономірності ефективної області історичного та логічного, як особливої форми пізнання і здійснено відповідну інтерпретацію його когнітивної сфери у загальноосвітній підготовці особистості старшокласника.

Регулюючи динаміку застосування особливостей громадянського виховання старшокласників, ми спиралися на оцінки змін якості знань старшокласників, способів їх пізнавальної і творчої діяльності, розвитку творчих компонентів, а також характеру їх мотивацій та використаних алгоритмів аналізу філософської дійсності. Це викликало необхідність визначення таких основних етапів диференційованого підходу до аналізу логічних та філософських понять і закономірностей:

- викладання та організація засвоєння старшокласниками наукових особливостей і теоретичних засад наукового пізнання у реалізації технології громадянського виховання старшокласників в процесі вивчення предметів гуманітарного циклу;
- навчити старшокласників розуміти і використовувати елементарні знання логічних законів і понять;
- допомогти старшокласникам зробити мікроаналіз філософських понять і категорій, необхідних для майбутнього громадянина незалежної держави;
- підготувати майбутніх випускників загальноосвітньої школи, гімназії до аналізу частини філософського твору за певним алгоритмом та використання порівняння і узагальнення;
- застосування елементів творчої діяльності у процесі використання старшокласниками моральних знань, розуміння законів, принципів, методів засвоєння громадянської поведінки [14].

Україна, яка стала на шлях самостійного розвитку, не дивлячись на всі труднощі сьогодення, її освіта повинна враховувати вимоги сучасної НТР, усі нові тенденції, які під її впливом нового часу розвиваються в суспільстві, тому становлення нового типу громадянського виховання особистості (в якому творчий характер, на нашу думку повинен бути домінуючим) є актуальне завдання як технології громадянського спрямування так і педагогічної практики у підготовці майбутніх громадян незалежної держави.

У дослідженні акцентується увага, що перехід до такого типу навчання у школах, в якому оволодіння таємницями творчості займе істотне місце, має відбуватися на базі такого досвіду, який вже накопичено з даного питання педагогічною діяльністю. Зокрема, це стосується досвіду тих форм творчої діяльності старшокласників, які вони проявляють при підготовці творчих робіт, проведенні різної наково-дослідницької діяльності під керівництвом вчителів. Хоча така робота має ще обмежений характер, але і вона вимагає свого подальшого розвитку. Проте цього недостатньо. Адже становлення нового типу навчального процесу вимагає більш ґрунтовного опанування творчого досвіду суспільства у підготовці майбутніх громадян [5].

У процесі проведеного нами дослідження з'ясовано функції та результати проведеного кожного з названих вище аспектів методологічних особливостей громадянського виховання особистості, виявлено дієвість інтелектуально-творчих завдань для розуміння історичного і логічного у навчально-виховного процесі, способу оцінки і корекції формування моральних та логічних знань і їх вплив на розвиток гуманістично-освітніх інтересів випускників загальноосвітньої школи.

Сучасні дослідники розглядають єдність історичного і логічного у філософській літературі як особливу якість педагогічної діяльності у процесуальному та результативному аспектах формування майбутньої педагогічної майстерності. Методологія педагогічної технології спирається на дослідження І.Зязюна, Н.Кухарева, Н.Тарасевича (філософсько-педагогічний аспект); О.Абдуліної, Н.Кузьміної, Н.Кушакова, В.Моляко, В.Сластьоніна, Р.Хмельюк (методологія формування і розвитку професійних вмінь); Л.Спіріна, М.Барахтяна (методологія педагогічної етики); І.Синиці, В.Чернокозової, І.Чернокозова (методологія

культури спілкування), які дозволяють обґрунтовувати професійні риси особистості з позицій безперервної педагогічної освіти.

Автор Сисоєва С.О. у дослідженні “Педагогічні технології у сучасному освітньому просторі” [10] акцентує увагу на тому, що науковість педагогіки визначається характерним для неї розумінням сутності людської особистості, ступенем цілеспрямованого пошуку засобів її розвитку. Отже, складовою частиною педагогічної технології у громадянському вихованні старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу є моральна освіта особистості, яка спирається на формування у старшокласників гуманістичних рис.

Ми встановили, що під гуманізмом (від лат. *humanus* – людський) у широкому розумінні слова дослідники вбачають прагнення до людяності, до створення гідних людського життя умов. Саме такий смисл вкладав у поняття “гуманізм” секретар з міжнародних зв'язків Гуманістичного інтернаціоналу Г.Г.Уїдобрю на конференції, присвяченій заснуванню цієї організації, виділивши при цьому й інші аспекти, як от гуманітарна турбота про щастя людей, народів або сукупне позначення гуманітарних і суспільних дисциплін [8].

У вузькому розумінні слова гуманізм визначається як ідейний рух, який сформувався в епоху Відродження і змістом якого є вивчення і поширення античних мов, літератури, мистецтва і культури. Т.Панфілова характеризує поняття гуманізму, як “історично обумовлену систему поглядів, яка визнає людину самодостатньою цінністю, розглядає його як свідомого суб'єкта своїх дій, розвиток якого за законами власної діяльності є необхідною умовою розвитку суспільства”. Можна запропонувати і інші дефініції гуманізму, наприклад: гуманізм – це утвердження гідності людини, повноти її існування; це своєрідно-людяний погляд на людину; це ідеологія, суспільно-економічна формація (цивілізація, суперсистема); гуманізм – це вільна асоціація всебічно розвинених індивідів, які знаходяться у людських відносинах; гуманізм є змістом культури, соціальних відносин, який сприяє розвитку людини; гуманізм – це специфічне відбиття процесів розвитку людини у суспільній свідомості; гуманізм – вид духовної орієнтації тощо.

Гуманізація освіти – центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів виховного процесу у світлі людинотворної функції. Гуманізація освіти означає повагу педагогів до особистості дитини, довіру до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів і інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку моральних здібностей та обдарувань людини, для її повноцінного життя на кожному із вікових етапів, для її самовизначення. Сміслом гуманізації освіти педагогічного процесу вважає розвиток старшокласника як активного, свідомого громадянина незалежної держави [7].

Доведено, що в сучасних умовах це стає можливим завдяки переходу до технологічної побудови педагогічного процесу, яка в максимальній мірі забезпечує високий кінцевий результат на основі врахування індивідуальних моральних особливостей та пізнавальних можливостей кожного старшокласника.

Проблема відшукання такого загального порядку навчання, при якому б воно здійснювалося б за єдиними законами людської природи, постала досить давно. В ідеалі при єдиному досконалому методі навчання, вважав Я.Коменський, що все піде вперед не менш зрозуміло, ніж іде годинник з вірно зрівноваженими гилями, так само приємно і радісно, як приємно і радісно дивитись на такий автомат, і, накінець, з такою точністю, яку тільки можна досягти в подібному досконалому інструменті [6].

З часів Коменського в педагогіці робилось немало спроб зробити навчання подібним на добре відлагоджений механізм, розв'язати таку задачу непросто з приводу багатогранності, багатоваріативності, неординарності неоднозначності педагогічного процесу.

Однак пошуки єдиного ефективного підходу не припиняються. Для цього є вагомі причини. Освіта у загальноосвітніх школах, гімназіях стає більш інтенсивною. В цих умовах школи, гімназії, педагогічні училища стикається з очевидним протиріччям: вимоги до якості

майбутньої професійної підготовки випускників зростають, рівень навчання для всіх старшокласників підвищується, діапазон індивідуальних моральних відмінностей їх широкий, а умови навчання залишаються усередненими [1].

У дослідженні виходили з процесуального аспекту, виховання, як сфера людської діяльності включає в свою структуру суб'єкти і об'єкти процесу. В традиційній суб'єкт-об'єктній педагогіці загальноосвітньої школи старшокласнику відводиться роль об'єкта, якому вчителі передають свій досвід. Підготувати старшокласника до громадянської діяльності – кінцева мета системи навчання. Принципово важливо, що і як формувати у нього для її досягнення. Розв'язання означеної проблеми громадянського виховання майбутніх випускників можливе шляхом використання сучасних інтенсивних педагогічних технологій.

Серед головних завдань, які вирішує виховний процес у школі, є пошук правильних і надійних шляхів методологічної побудови педагогічної системи, вивчення та вдосконалення реального педагогічного процесу у навчально-пізнавальній діяльності старшокласників.

Провідними аспектами реалізації процесу виховання виступають методологічні принципи організації навчально-пізнавальної діяльності старшокласників і використання виховного потенціалу громадянського виховання у загальноосвітній підготовці особистості майбутнього випускника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барабаш Ю.Г., Позінкевич Р.О. Педагогічна майстерність: теоретичні й навчально-методичні основи. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 476 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
3. Зязюн І.Я. Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1.
4. Нісімчук А.С. Педагогіка: Підручник. – Л.: Видавництво “Ставропігон”, 2006. – 340 с.
5. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Смолюк І.О. Педагогічна технологія: Підручник. – К.: Четверта хвиля, 2003. – 224 с.
6. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник – К.: Видавничий центр “Просвіта”, 2000. – 368с.
7. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М.Бим-Бад; Редкол.: М.М.Безруких, В.А.Болотов, Л.С. Глебова и др. / – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
8. Педагогічний словник / За ред. Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001.– 516с.
9. Причепій Є.М., Черній А.М. та ін. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с.
10. Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України /Академія педагогічних наук України. – Частина 1. – Харків: “ОВС”, 2002. – 640 с.
11. Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України /Академія педагогічних наук України. – Частина 2. – Харків: “ОВС”, 2002. – 416 с.
12. Словник іншомовних слів. – К.: Укр. рад. енциклопедія, 1975. – 776 с.
13. Словник з соціології. –К.: Вища школа, 1996. – 576 с.
14. Смолюк І.О. Педагогічні технології: дослідження соціально-особистісного аспекту. – Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” ВДУ, 1999. – 294 с.
15. Філософія: Підручник / Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2002. – 408 с.
16. Філософський словник. – К.: Укр. рад. енциклопедія, 1986. – 746 с.
17. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. – К.: Вища шк., 2002. –215 с.